

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ СІМЕЙ

Мушкевич Мирослава

Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна,

mushkevych.myroslava@vnu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3268-5767>

Мета. Обґрунтовано визначення сутності психологічного консультування сімей, яке трактується як система професійної діяльності психолога, як цілеспрямований процес, представлений використанням прийомів та методів, спрямованих на дослідження й інтерпретацію індивідуальних та міжособистісних особливостей членів сімей для створення оптимальних умов розвитку, адаптації та самореалізації кожної окремої особистості та сім'ї в цілому.

Методи. Розроблено процедуру психологічного консультування сімей, загальна методологія якого ґрунтується на провідних ідеях системного підходу, в якому особливі акценти зосереджені на цілісності системи, у якій будь-які зміни, що відбуваються в одній із підсистем, обов'язково впливають на всі інші підсистеми та на систему загалом. Представлений алгоритм психоконсультативної процедури складається з двох етапів і процес розпочинається із психодіагностичного етапу - реалізується застосування проєктивної методики «Малюнок сім'ї». Другий етап – психоконсультативний - аналіз результатів та виділення і реалізація шляхів позитивних змін міжособистісних стосунків сімей.

Результати. Представлено класифікацію гендерної диференціації вираження особистісних чинників членів сімей, доведено різницю особистісного та сімейного функціонування в представників із різним сімейним статусом, рівнем функціонування. Виявлено, що в результаті психоконсультативного впливу кількість членів сімей зі сформованою настановою на позитивне сприйняття та прийняття партнера або інших членів ядерної сім'ї, відрефлексованою позицією й готовністю до генерування конструктивного простору подружніх і сімейних взаємин, до культивування «здорових» сімейних цінностей і настанов, реалізації конструктивних рольових патернів сімейного функціонування збільшилася.

Висновки. Виділено психологічне консультування як важливий компонент психологічної допомоги сім'ям із використанням системного підходу до сім'ї, спрямованого на розвиток позитивних змін щодо сімейних

цінностей, сімейних ролей, установок, особливостей подружніх і міжособистісних стосунків і ставлення, прийняття партнера чи інших членів ядерної сім'ї.

Ключові слова: ядерна сім'я, сімейна система, шлюбна підсистема, психодіагностика, психоконсультація.

Myroslava Mushkevych. Basic approaches to psychological counseling of family relations.

Purpose. The definition of the essence of psychological counseling, which is interpreted as a system of professional activity of a psychologist, as a purposeful process, represented by techniques and methods aimed at researching and interpreting individual and interpersonal characteristics of family members to create optimal conditions for development, adaptation and self-realization of each individual and family as a whole.

Methods. A procedure for psychological counseling of families has been developed, the general methodology of which is based on the leading ideas of a systems approach, in which special emphasis is placed on the integrity of the system, in which any changes in one subsystem necessarily affect all other subsystems and the system as a whole. The presented algorithm of the psycho-counseling procedure consists of two stages and the process begins with the psychodiagnostic stage - the application of the projective method "Family Drawing" is implemented. The second stage - psychoconsultative analysis of the results and selection and implementation of the routes towards positive changes in interpersonal relationships.

Results. The classification of gender differentiation of expression of personal factors of family members is presented, the difference of personal and family functioning in representatives with different family status, level of functioning is proved. It was found that as a result of psychoconsultative influence the number of family members with a well-established attitude to positive perception and acceptance of a partner or other members of the nuclear family, reflected position and willingness to generate constructive space of marital and family relationships, to cultivate "healthy" family values and attitudes, implementation of constructive role patterns of family functioning has increased.

Conclusions. Psychological counseling is an important component of psychological assistance to families using a systematic approach to the family, aimed at developing positive changes in family values, family roles, attitudes, marital and interpersonal relationships and attitudes, acceptance of partners or other members of the nuclear family.

Key words: nuclear family, family system, marriage subsystem, psychodiagnostics, psycho-counseling.

Вступ. Психологічне консультування - це особливий вид відносин між психоконсультантом і клієнтом й визначається як один із методів професійної психологічної допомоги, як процес

спрямування людини до прийняття позитивних рішень у житті, як допомога в активізації внутрішніх ресурсів людей для відновлення та оптимізації адаптивних функцій. Процес психологічного консультування сім'ї спрямований на відпрацювання толерантних взаємин у сім'ї, допомогу членам сім'ї у створенні альтернативних патернів взаємодії. Формулювання завдань консультування передбачає визначення коротко- й довгострокових завдань. Важливо мати чітке уявлення як про завдання однієї консультативної сесії, так і всього психоконсультативного процесу з сім'єю.

Як зазначають О. Затворнюк (Затворнюк, 2018), Р. Федоренко (Мушкевич, Федоренко, Коширець, 2018), О. Халік (Халік, 2017), О. Яковенко (Яковенко, 2018) головне завдання консультування – засвоєння членами сім'ї ефективних способів самостійного розв'язання проблем, хоча, починаючи працювати із психоконсультантом, члени сім'ї бажають отримати допомогу у вирішенні цілком конкретних питань. Найважливіше у консультативному процесі сім'ї – уміння членів родини розв'язувати проблеми, а не виключати їх зі свого життя. Під час консультування, розглядаючи стан, сім'ї відповідно до уявлень про її розвиток, оцінюються адаптивні можливості сім'ї; загальний спектр станів, пов'язаних із сімейним гомеостазом; особливості процесів зворотного зв'язку та комунікації на різних етапах життєвого циклу сім'ї; ступінь вразливості сімейної системи на різних етапах її розвитку, сильні й слабкі її сторони (Cross, Overall, Low & Henderson, 2020). Важливим досягненням сімейного консультування є можливість реалізувати членам сім'ї власні способи розуміння та розв'язання наявних міжособистісних проблем (Cochran & Cochran, 2015).

Одне із суперечливих питань – відповідність сімейного консультування і сімейної психотерапії. Розподіл цих двох сфер – складне завдання. І консультування, і психотерапія використовують одні й ті самі теоретичні знання і набір технічних засобів. І в першому, і в другому випадках допомога клієнту ґрунтується на взаємодії між консультантом і клієнтом. Тому сімейне консультування розглянуто як один із різновидів сімейної психотерапії.

Водночас більшість дослідників указує на те, що сімейне консультування має свою специфіку і є підстави вважати його окремим напрямом психологічної практики. У науковій літературі

частіше всього зустрічаються такі підходи до трактування цих двох видів психологічної допомоги (Gurman, 2015):

1) сімейне консультування – короткотривалий процес, спрямований на допомогу та підтримку сім'ї у розв'язанні актуальних, чітко усвідомлюваних проблем, які нещодавно проявилися.

2) сімейна психотерапія – довготривалий, глибокий процес, у якому, окрім розгляду актуальної сімейної ситуації, зазвичай, здійснюється аналіз минулого сім'ї та сімейна реконструкція.

В обох випадках психологічної практики наявний психотерапевтичний процес, але вони відрізняються один від одного складністю ситуації, в якій перебуває сім'я, її проблемами та цілями діяльності (Федоренко, Мушкевич, Дучимінська, Магдисюк, 2020).

Мета статті – проаналізувати процес психологічного консультування членів сімей, спрямований на осмислювали наявних способів взаємодії в сім'ї та оволодіння продуктивними способами виходу з проблемних ситуацій, на розвиток почуття суб'єктності й упевненості у своїх силах клієнтів психоконсультативного процесу. Завдання статті – описати основні концептуальні підходи до психологічного консультування сімей, що не є тією чи іншою психотехнікою, а саме являє собою бесіду, як особливу форму взаємодії у системі «психолог–клієнт». При цьому, який би варіант не обрався для консультування сім'ї, що звернулася за допомогою, основним завданням психоконсультативної процедури є опора на позитивні ресурси її членів, намагання психоконсультанта підтримати й розвивати їхні кращі почуття та здібності.

Методи та процедура дослідження. Для вивчення особливостей внутрісімейної взаємодії нами використано проєктивну методику «Малюнок сім'ї». Її використовували, описували, видозмінювали й удосконалювали Р. Бернс, О. Захаров, С. Кауфман, К. Махвер, В. Столін та ін. (Мушкевич, 2021). Досліджуваному пропонують чистий аркуш паперу, кольорові олівці та гумку і дають інструкцію намалювати свою сім'ю. Час виконання завдання необмежений, але здебільшого він не перевищує 35 хвилин. Під час виконання завдання в протоколі фіксують послідовність малювання деталей; паузи понад 15 секунд; стирання деталей; спонтанні коментарі; емоційні реакції та їх зв'язок із зображуваним змістом. Після виконання завдання обговорюється максимум додаткової

інформації. Зазвичай ставлять такі запитання: хто тут намальований? Де вони перебувають? Що вони роблять? Їм весело чи ні? Чому? Хто з намальованих людей найщасливіший? Чому? Інтерпретація, яку використано, ґрунтується на аналізі вищезазначених авторів і ділиться на три частини: аналіз структури малюнка, особливостей графічної презентації членів сім'ї й процесу малювання. Аналіз структури малюнка – наявність усіх членів сім'ї чи відсутність когось одного або всіх, не пов'язаних із сім'єю людей, повна відсутність людей тощо. Аналіз особливостей графічної презентації членів сім'ї дає інформацію про емоційне ставлення досліджуваного до окремих членів сім'ї. Увагу звертають на кількість деталей на окремих членах сім'ї, декорування, використання кольорів. Також важливі розмір фігур, емоції, пози тощо. Під час аналізу процесу малювання звертаємо увагу на послідовність малювання членів сім'ї, деталей, стирання, повернення до вже намальованих об'єктів, паузи, спонтанні коментарі.

Вивчення міжособистісних особливостей сімей відбувалося на базі психологічного консультативного центру й психодіагностичної лабораторії при кафедрі практичної психології та психодіагностики, факультету психології Волинського національного університету імені Лесі Українки. Вибіркову сукупність становили 464 члени сімей, серед яких було виділено такі соціально-демографічні показники, як стать, сімейний статус, тип сімейного функціонування.

До вибіркової сукупності входили чоловіки та жінки серед них: жінки – 60,7 %; чоловіки – 39,3 %. Аналіз показників сімейного статусу виділив такі дані: досліджувані із повних сімей – 85,7 %; досліджувані із неповних сімей – 14,3 %. Відсотковий показник досліджуваних, які описували свої сім'ї за рівнем сімейного функціонування дозволив виділити, що: серед членів сімей, що описували свою сім'ю як функційну було 61,4 %; як дисфункційну – 24,2 %; як псевдофункційну – 14,4 %.

Обговорення результатів. Актуальними для всіх досліджуваних виявилися проблеми, пов'язані із сім'єю. Виокремлено дві причини сімейних проблем, які відбирають багато зусиль і часу. Перша – те, що члени сім'ї живуть упродовж певного часу разом. При цьому люди з роками змінюються, але вимушені знову пристосовуватись один до одного, а це, на думку досліджуваних, не може щоразу відбуватися безслідно. Друга

причина полягає в тому, що взаємини з близькими більшість людей сприймає досить емоційно, тому важко (якщо не неможливо), приймати раціональні рішення. Вивчення та аналіз соціально-демографічних характеристик вибіркової сукупності (віку, статі, типу та структури сім'ї) дав нам змогу враховувати ці показники під час дослідження та здійснення порівняльного аналізу.

Узагальнимо результати проаналізованого дослідження змістовних характеристик особистісно-сімейного функціонування членів сімей, залежно від структурних параметрів сім'ї.

Встановлено, що жіночій частині членів сімей достовірно властиві такі характеристики особистісно-сімейного функціонування, як «відчуття нестабільності»; «підозрілість, недовіра»; «труднощі у спілкуванні та у взаємодії з іншими»; «тривога, страх»; «імпульсивність»; «пасивність»; «емоційна й інтелектуальна незрілість»; «холодність стосунків»; «ригідність»; «напруження»; «конкуренція між батьками або сиблінгами»; «невпевненість, зневіра у собі».

Чоловічій частині членів достовірно властиві такі характеристики особистісно-сімейного функціонування, як «відчуття нестабільності»; «підозрілість, недовіра»; «труднощі у спілкуванні та взаємодії з іншими»; «тривога, страх»; «задоволеність собою»; «позитивне налаштування на дослідження, сім'ю»; «холодність стосунків».

Членам неповних сімей достовірно властиві такі характеристики особистісно-сімейного функціонування, як «відчуття нестабільності»; «підозрілість, недовіра»; «труднощі у спілкуванні та взаємодії з іншими»; «тривога, страх»; «напруження»; «холодність стосунків»; «невпевненість, зневіра у собі».

Членам повних сімей достовірно властиві такі характеристики особистісно-сімейного функціонування, як «відчуття нестабільності»; «невпевненість, зневіра у собі»; «тривога, страх»; «задоволеність собою»; «позитивне налаштування на дослідження, сім'ю»; «холодність стосунків»; «конкуренція між батьками або сиблінгами»; «напруження»; «порушення у соціально-психологічній адаптації».

Членам псевдофункційних сімей достовірно властиві «відчуття нестабільності»; «підозрілість, недовіра»; «тривога, страх»; «напруження»; «холодність стосунків»; «невпевненість, зневіра у собі».

Членам дисфункційних сімей достовірно властиві: «відчуття нестабільності»; «психосоматичні прояви»; «підозрілість, недовіра»; «тривога, страх»; «агресивність»; «імпульсивність»; «холодність стосунків»; «напруження»; «порушення у соціально-психологічній адаптації».

Членам функційних сімей достовірно властиві виявилися такі характеристики особистісно-сімейного функціонування, як «відчуття нестабільності»; «задоволеність собою»; «позитивне налаштування на дослідження, сім'ю»; «згуртованість членів сім'ї»; «взаємодія членів сім'ї»; «напруження».

Наступним етапом, після психодіагностики методом малюнку, стало психологічне консультування, де основними засобами роботи були бесіда й інтерпретація як специфічні форми надання психологічної допомоги, орієнтовані на особистість і взаємодію між членами сім'ї, на засвоєння ними ефективних способів самотійного розв'язання проблем, на вирішення міжособистісних і внутрішньо-особистісних негараздів. Психологічне консультування передбачало аналіз причини труднощів сімейного функціонування, яка бере початок у сфері особистісних особливостей членів родини.

Надання психоконсультативної допомоги сім'ї починається зі з'ясування проблем функціонування сім'ї та її взаємодії із зовнішнім світом. Надалі відбувається аналіз сімейної ситуації, особистості, родинних взаємин. Акцент психоконсультативної допомоги полягає у подоланні бар'єрів спілкування та взаємодії і виявленні причин їх порушень. Отримана інформація про сім'ю використовується для побудови програми надання психоконсультативної допомоги, зорієнтованої на розвиток психологічної культури, мислення, поведінки (Janusz, Matusiak & Peräkylä, 2021).

У нашому випадку застосовано індивідуальне та групове консультування. Індивідуальне психологічне консультування спрямоване на роботу з одним із членів сім'ї і ґрунтується на ідеї про те, що зміни навіть одного члена сім'ї змінюють усю систему внутрісімейних стосунків. Створюється класична діада «консультант–клієнт», однак присутній контекст сімейних стосунків (у пам'яті й образах тощо) (Waters, 2020).

До завдань індивідуального консультування включено наступні пункти роботи:

- допомогти краще розібратись у суті проблеми,

- зняти емоційне напруження,
- усвідомити ситуацію, що склалася,
- розширити уявлення про себе, проблемну сімейну ситуацію, навколишню дійсність загалом, унаслідок чого по-новому бачиться й оцінюється ситуація, віднаходяться альтернативні варіанти поведінки в ній,
- допомогти брати на себе відповідальність за власний «внесок» у сімейну ситуацію,
- підтримати віру у свої сили, готовність реалізувати виявлені способи подолання сімейних проблем, передусім, через зміну власного ставлення до них і власної поведінки.

У груповому консультуванні беруть участь інші члени ядерної сім'ї. Цей вид психологічної допомоги використовується тоді, коли проблеми стосуються усієї сімейної системи загалом. Групове сімейне консультування передбачає організацію роботи гомогенних груп (шлюбних, батьківських), які залучаються на певних етапах роботи з сім'єю (Мушкевич, 2021).

Робота з шлюбними партнерами передбачає участь у консультації разом чоловіка і дружини, їхня поведінка робить наочними звичні моделі взаємодії одне з одним. Важливо підвести їх до усвідомлення конфліктних, непродуктивних форм взаємодії, а потім відшукати нові, продуктивні.

Робота з батьками як командою і окремо з батьком та матір'ю - більш діагностична та продуктивна для усвідомлення, дає змогу одразу ж побачити ті проблеми й труднощі, на які клієнти скаржаться, де основним симптомом, на їхню думку є проблемна дитина. Так, особливості їхньої взаємодії під час психоконсультативного процесу розкривають багато чого з того, про що буває важко говорити. Вони дають змогу наочно вирізнити те, що визначає характер стосунків і що самим членам подружжя та батькам важко чітко визначити. Під час роботи з обома батьками можна безпосередньо апелювати до зразків їхніх стосунків, що проявляються в особливостях взаємодії батька та матері.

Межі надання психологічної допомоги сім'ї розширюють домінантні моделі психологічного консультування, що входять до різних теоретико-методологічних шкіл, концептуальні моделі яких ми взяли за основу. Застосування сукупності теорій і моделей

дозволяє нам розширити межі розуміння особистості у сімейному контексті.

Так, системну модель психологічного консультування, яка є основною у нашому випадку, вважають однією з наймолодших і найпоширеніших, що отримали визнання наприкінці ХХ ст. Її концептуальна основа – загальна теорія систем. У сімейній системі можна виокремити підсистеми (або субсистеми): подружню, батьківську, сиблінгову (дитячу), прабатьківську. Будь-які зміни, що відбуваються в будь-якій із підсистем, обов'язково впливатимуть на всі інші підсистеми й на систему загалом.

Завдання психолога у психоконсультативному процесі – визначити, функціонування якої з субсистем було порушено. Через це доцільно працювати з усією сімейною системою, а не з єдиним її елементом. Клієнт – вся родина, а точніше – сімейна система. Такий підхід передбачає опору на сім'ю як одиницю впливу. Представники цього підходу та ін. розглядають сім'ю не просто як об'єднання індивідуальностей, пов'язаних сімейними узами, а як цілісну систему, де ніхто не страждає поодиноці: сімейні конфлікти й кризи деструктивно впливають на всіх членів сім'ї. На практиці зміни в поведінці будь-якого з членів сім'ї впливають і на всю сім'ю, і на її окремих членів. Такий підхід успішно поєднав психоаналітичні ідеї із системним підходом, запропонувавши для аналізу сімейної динаміки діаграму поколінь (сімейну діаграму), яку ми ефективно та успішно використовуємо в роботі із сім'ями (Мушкевич, 2021).

Наша психоконсультативна робота з сім'єю також ґрунтується на ідеях психоаналізу та основною метою визначає прагнення допомогти членові сім'ї усвідомити справжню причину страждань, приховану в несвідомому, зробити травматичні переживання усвідомленими, доступними осмисленню та частковому контролю. У цьому контексті підкреслено, що психологічна підтримка може компенсувати неповноцінність і перетворити слабкість у силу та повинна бути спрямована на соціальну адаптацію, прийняття соціально прийнятних зразків поведінки як критеріїв душевного здоров'я, лікування душі, пов'язані з орієнтацією на досягнення життєвих цілей, моральності, цілісності, здатності любити, на набуття особистістю психологічної свободи в умовах суспільства, що пригнічує та нівелює її.

Психоаналітична модель у сімейному консультуванні спрямована на звільнення членів сім'ї від несвідомих обмежень, які заважають їм розвиватися й отримувати задоволення від спільного життя. Вона реалізується в трьох основних формах: 1) діадних відносин «батьки – дитина»; 2) групової сімейної роботи, у межах якої об'єднується вся сім'я; 3) подружньої (парної) роботи (остання використовується у нашому дослідженні найчастіше).

Оскільки предмет психоаналітичної моделі – сімейне несвідоме або приховані аспекти сімейного життя, психоаналіз дає нам змогу відповісти на найважчі питання: чому в сім'ях із фатальною постійністю відтворюються минулі конфлікти, повторюються стереотипи стосунків і фіксовані сценарії. Теорії об'єктних відносин підкреслюють важливість для особистісного розвитку ранніх взаємин між дитиною та її об'єктами любові, зазвичай матір'ю, як первинною фігурою, котра забезпечує дитині догляд. Особливо критичне у житті людини те, як первинні фігури забезпечують підтримку, захист, прийняття та схвалення, тобто задовольняють фізичні та психологічні потреби дитини. Природа цих об'єктних відносин дає імпульс для розвитку особистості. Їх порушення створює проблеми, які втручаються в процеси особистісного розвитку та призводять до неадекватної самооцінки, труднощів у міжособистісній взаємодії або більш серйозних психічних розладів.

Наступною важливою моделлю, яку ми використовуємо у своїй роботі з сімейного консультування, є модель, заснована на транзактному аналізі. Транзактний аналіз бачить особистість кожного члена сім'ї, яка визначається чинниками – станами «Я». Позиція «Дитини» в особистості – це спонтанність, творчість, інтуїція. Позиція «Батько» вчить особистість певних норм і способів поведінки. Ці стани реалізуються, передусім, через транзакції – одиниці спілкування. Основне завдання – навчити членів сім'ї взаємних компромісів і вміння їх використовувати в інших соціальних сферах з позиції «Дорослого». Для цього вони повинні оволодіти термінологією транзактного аналізу під час розгляду своєї поведінки та стосунків у сім'ї, навчитися визначати характер потреб і запитів та встановлювати адекватні комунікації. Для дорослих членів сім'ї важливо зрозуміти, що ключ до зміни поведінки дитини – у зміні взаємин між шлюбними партнерами й батьками та дитиною (Wikle & Hoagland 2020). Мета реалізації транзактного аналізу у

психологічній моделі консультування сім'ї – допомога в усвідомленні кожного члена сім'ї станів власного «Я» у певних ситуаціях, реалізації життєвих і сімейних сценаріїв, що призводить до набуття більшої щирості, відкритості у спілкуванні, побудові конструктивних стосунків в досягненні ефективних життєвих цілей «Дорослого».

Згідно з феноменологічною психологічною моделлю при сімейному консультуванні, кожен член сім'ї має унікальну здатність по-своєму сприймати й інтерпретувати світ, де їхнє психічне переживання навколишнього називається феноменом, а вивчення того, як вони переживають реальність – феноменологією. Прихильники цього підходу переконані, що не інстинкти, внутрішні конфлікти або стимули середовища детермінують поведінку членів сім'ї, а їхнє особисте сприйняття реальності в певний момент. Люди самі себе контролюють, їх поведінка детермінована здатністю робити власний вибір (як думати, як вчинити). Ці вибори продиктовані унікальним сприйняттям світу. Якщо член сім'ї сприймає світ як доброзичливий і такий, що приймає людину, то він і сам відчуває себе щасливим і інші члени сім'ї поряд з ним відчуваються в безпеці. І навпаки, якщо світ сприймається як ворожий і небезпечний, то член сім'ї стає тривожним та дефензивним, схильним до захисних реакцій, які не завжди приймаються іншими членами сім'ї. Феноменологічний підхід залишає за межами свого розгляду інстинкти та процеси навчання, які загальні і для людей, і для тварин. Натомість він зосереджується на таких специфічних психічних якостях, які виділяють людину з тваринного світу: свідомість, самосвідомість, креативність, здатність будувати плани, приймати рішення й брати відповідальність за них. Через це феноменологічний підхід називають також гуманістичним.

Інше важливе припущення цього підходу полягає в тому, що в кожній людині є вроджена потреба в реалізації власного потенціалу – в особистісному зростанні, – хоча середовище може його блокувати. Люди від природи схильні до доброти, творчості, любові, радості й інших вищих цінностей. У феноменологічному підході ідеться також про те, що ніхто не може по-справжньому зрозуміти іншу людину або її поведінку, якщо не спробує поглянути на світ очима цієї людини. Тобто, феноменологія пояснює той факт, що будь-яка поведінка члена сім'ї, навіть така, яка здається дивною, має сенс для того, хто її проявляє. Емоційні ж порушення відображають блокування потреби в

зростанні (самоактуалізації), та спричинені спотвореннями сприйняття або нестачею усвідомлення почуттів.

Як і в психодинамічній моделі, психоконсультативний процес сприяє інсайту, проте у феноменологічній моделі інсайт – це усвідомлення почуттів, а не несвідомих конфліктів. Феноменологічна теорія особистості вірить у споконвічну здатність людини до добра та досконалості, зазначає, що людині властиве задоволення потреби позитивного ставлення, коли є схвалення й любов від оточення, і потреба самоповаги, що розвивається відповідно до задоволення першої потреби. Умова здорового розвитку – відсутність суперечності між Я ідеальним (уявлення про те, як тебе люблять) і Я реальним (дійсним рівнем любові).

Інша важлива для нас в сімейному психоконсультуванні модель сімейного функціонування – ресурсна, яка ґрунтується на припущенні про те, що сім'я постійно генерує власні норми в різних контекстах – історичному, культурному, етнічному, політичному, соціально-економічному, міжособистісному. У цій моделі, завдання психолога – пошук сильних сторін сімейного життя, намагаючись підтримувати власну зацікавленість і відкритість до відмінностей інших. Психоконсультативний процес спрямований на посилення творчої здатності людей розв'язувати проблеми, отримувати нові знання, розвиватися спочатку разом із психологом, а потім без його допомоги. Д. Фрімен [500] зазначає, що часто клієнти володіють більшою компетентністю, ніж може здатися на перший погляд. Їхні здібності, уміння та знання можуть стати для них корисними. Під індивідуальними ресурсами розуміються як і специфічні й набуті навички, пов'язані з виконанням діяльності в певній ситуації, і загальні характеристики людини – особистісні якості або сформовані форми поведінки.

Ресурсна модель не ігнорує патологію та дисфункцію, але акцентує на сильних сторонах окремої особистості та сім'ї в цілому. Фокус психологічного консультування зміщується на розвиток компетентності клієнтів із виправлення «несправностей» у сімейній системі. Цієї самої думки дотримуємося й ми, відзначаючи, що завдяки підтримці в психоконсультативній взаємодії активної позиції клієнтів, змінюється їхня установка «від нас нічого не залежить».

Спільним у розглянутих моделях є те, що кожна з них по-своєму має за мету передати членам сім'ї ідею дії для виконання сімейних

функцій та вибудовування власної методики взаємин. Ураховуючи те, що сім'я – відкрита, змінна система з власними цілями і володіє значними адаптивними можливостями, зазначимо наявність у ній значних внутрішніх ресурсів, котрі дають змогу задовольнити потреби її членів і розв'язувати проблеми. Одна з цілей роботи з сім'ями – розкриття цих ресурсів, аби члени сім'ї могли самі собі допомогти. Тому ми підкреслювали важливість саме системного підходу, який взаємодоповнюється іншими моделями психологічної допомоги, психологічного консультування.

Висновки. Консультування сімей, що звернулися за психологічної допомогою, передбачало виконання поставлених до цього виду психологічної допомоги завдань: досягнути росту ресурсів сім'ї у сфері самоорганізації та саморозвитку. Результатом психологічної роботи стало: зростання компетентності членів сім'ї у розв'язанні нормативних і ненормативних криз та проблем; здійснення оптимізації рольової структури сім'ї, підвищення рівня її спільності та задоволеності шлюбом, покращення міжособистісної комунікації; забезпечення профілактичної цілі, пов'язаної з підвищенням фрустраційної толерантності сім'ї; розширення адаптивної можливості з успішним розв'язанням конфліктів, криз, проблем сім'ї.

Констатовано, що в результаті впровадження психоконсультативного процесу сімей вираження позитивних змін усіх визначених емпіричних показників особистісного та сімейного функціонування за допомогою проєктивної методики «Малюнок сім'ї» є значимим. Виявлено, що кількість членів сімей, зі сформованою настановою на позитивне сприйняття та прийняття партнера або інших членів ядерної сім'ї, відрефлексованою позицією й готовністю до генерування конструктивного простору подружніх і сімейних взаємин, до культивування «здорових» сімейних цінностей і настанов, реалізації конструктивних рольових патернів сімейного функціонування збільшилася.

Перспективними напрямками наукової роботи є поглиблення знань про структурно-функціональні особливості складників сімейної системи; детальне розкриття «особистісного та сімейного виміру» особистості тих сімей, що мають труднощі особистісного й міжособистісного функціонування.

Література

1. Затворнюк, О.М. (2018). Психологія сім'ї. Київ: Видавничий Дім «Слово».
2. Мушкевич, М. І., Федоренко, Р. П., Коширець, В. В. (2018). Психологічне консультування та психотерапія: зміст, прийоми, технології. Луцьк: Вежа-Друк.
3. Мушкевич, М. (2021). Психологічний супровід сімей, що мають проблемних дітей. Луцьк: Вежа-Друк.
4. Мушкевич, М. І. (2021). Згуртованість та ієрархія шлюбної підсистеми сімей, що мають проблемних дітей. *Scientific research of the XXI century*. Vol. 1: collective monograph. Sherman Oaks, Los Angeles: publishing service, 409-414.
5. Федоренко, Р., Мушкевич, М., Дучимінська, Т., Магдисюк, Л. (2020). Психологія молоді сім'ї. Луцьк: Вежа-Друк.
6. Халік, О. О. (2017). Консультування та терапія нуклеарної й розширеної сім'ї в системному підході. *Актуальні проблеми психології в закладах освіти*. Київ, 283-288.
7. Яковенко, О. В. (2018). Системний підхід у сімейному консультуванні. *Психологія та психосоціальні інтервенції*, 1, 62-67. <https://doi.org/10.18523/2617-2348.2018.62-67>
8. Cahill, V. A., Malouff, J. M., Little, C. W., & Schutte, N. S. (2020). Trait perspective taking and romantic relationship satisfaction: A meta-analysis. *Journal of Family Psychology*, 34(8), 1025–1035. <https://doi.org/10.1037/fam0000661>.
9. Capuzzi, D., Stauffer, M. (2021). *Foundations of Couples, Marriage, and Family Counseling*. Publisher John Wiley & Sons.
10. Cochran, J. L., & Cochran, N. H. (2015). *The heart of counseling: Counseling skills through therapeutic relationships* (2nd ed.). New York, NY: Routledge.
11. Cross, E. J., Overall, N. C., Low, R. S. T., & Henderson, A. M. (2020). Relationship Problems, Agreement and Bias in Perceptions of Partners' Parental Responsiveness, and Family Functioning. *Journal of Family Psychology*. Advance online publication. <http://dx.doi.org/10.1037/fa>.
12. Gurman, A. S. (2015). The theory and practice of couple therapy: History, contemporary models, and a framework for comparative analysis. In A. S. Gurman, J. L. Lebow, & D. K. Snyder (Eds.), *Clinical handbook of couple therapy*, 1–18.
13. Janusz, B., Matusiak, F., & Peräkylä, A. (2021). How couple therapists manage asymmetries of interaction in first consultations. *Psychotherapy*, 58(3), 379–390.
14. Lea Waters (2020) Using positive psychology interventions to strengthen family happiness: A family systems approach. *The Journal of Positive Psychology*, 15:5, 645-652 <https://doi.org/10.1080/17439760.2020.1789704>
15. Wikle, J. S., & Hoagland, A. (2020). Adolescent interactions with family and emotions during interactions: Variation by family structure. *Journal of Family Psychology*, 34(5), 544–554. <https://doi.org/10.1037/fam0000625>.

References

1. Zatorniuk O.M. (2018). Psykholohiia simi [Family psychology]. Kyiv: Vydavnychi Dim «Slovo» [in Ukrainian].
2. Mushkevych, M. I., Fedorenko, R. P., Koshyrets, V. V. (2018). *Psykhologichne konsultuvannia ta psykhoterapiia: zmist, pryimy, tekhnolohii* [Psychological counseling and psychotherapy: content, techniques, technologies]. Lutsk: Vezha-Druk [in Ukrainian].

3. Mushkevych M. (2021). *Psykhologichnyi suprovid simei, shcho maiut problemnykh ditei* [Psychological support for families with troubled children]. Lutsk: Vezha-Druk. [in Ukrainian].
4. Mushkevych M. I. (2021). *Zghurtovanist ta iierarkhiia shliubnoi pidsystemy simei, shcho maiut problemnykh ditei* [Cohesion and hierarchy of the marriage subsystem of families with problem children]. *Scientific research of the XXI century. Vol. 1: collective monograph*. Sherman Oaks, Los Angeles: publishing service, 409-414. [in Ukrainian].
5. Fedorenko, R., Mushkevych, M., Duchymynska, T., Mahdysiuk, L. (2020). *Psykhohiia molodoi simi* [Psychology of a young family]. Lutsk: Vezha-Druk. [in Ukrainian].
6. Khalik O. O. (2017). *Konsultuvannia ta terapiia nuklearnoi y rozshyrenoi simi v systemnomu pidkhodi*. Aktualni problemy psykhologii v zakladakh osvity. Kyiv, 283-288. [in Ukrainian].
7. Iakovenko, O. V. (2018). *Systemnyi pidkhid u simeinomu konsultuvanni* [A systematic approach in family counseling]. *Psykhohiia ta psykhosotsialni interventsii – Psychology and psychosocial interventions, 1*, 62-67. <https://doi.org/10.18523/2617-2348.2018.62-67> [in Ukrainian].
8. Cahill, V. A., Malouff, J. M., Little, C. W., & Schutte, N. S. (2020). Trait perspective taking and romantic relationship satisfaction: A meta-analysis. *Journal of Family Psychology, 34*(8), 1025–1035. <https://doi.org/10.1037/fam0000661>.
9. Capuzzi, D., Stauffer, M. (2021). *Foundations of Couples, Marriage, and Family Counseling*. Publisher John Wiley & Sons.
10. Cochran, J. L., & Cochran, N. H. (2015). *The heart of counseling: Counseling skills through therapeutic relationships* (2nd ed.). New York, NY: Routledge.
11. Cross, E. J., Overall, N. C., Low, R. S. T., & Henderson, A. M. (2020). Relationship Problems, Agreement and Bias in Perceptions of Partners' Parental Responsiveness, and Family Functioning. *Journal of Family Psychology*. Advance online publication. <http://dx.doi.org/10.1037/fa>.
12. Gurman, A. S. (2015). The theory and practice of couple therapy: History, contemporary models, and a framework for comparative analysis. In A. S. Gurman, J. L. Lebow, & D. K. Snyder (Eds.), *Clinical handbook of couple therapy*, 1–18.
13. Janusz, B., Matusiak, F., & Peräkylä, A. (2021). How couple therapists manage asymmetries of interaction in first consultations. *Psychotherapy, 58*(3), 379–390.
14. Lea Waters (2020) Using positive psychology interventions to strengthen family happiness: A family systems approach. *The Journal of Positive Psychology, 15*:5, 645-652 <https://doi.org/10.1080/17439760.2020.1789704>
15. Wikle, J. S., & Hoagland, A. (2020). Adolescent interactions with family and emotions during interactions: Variation by family structure. *Journal of Family Psychology, 34*(5), 544–554. <https://doi.org/10.1037/fam0000625>

Received: 04.05.2022

Accepted: 19.05.2022